
Leerlingvolgsysteem. Een verkenning.

Eeklo, 26 februari 1997

Lieven Coppens

1 1 Voorwoord

Op het huidige moment is elke school op zoek naar een leerlingvolgsysteem. Deels uit vrije wil, deels opgelegd. Een school die immers wil instappen in het project extra omkadering, moet kunnen bewijzen dat ze over een leerlingvolgsysteem beschikt.

6

Het concept leerlingvolgsysteem is echter zeer jong. Zowel de scholen als de PMS-centra zijn op zoek naar een degelijke invulling ervan. Een leerlingvolgsysteem wordt echter niet op een dag geboren. Het heeft een relatief lange aanloop nodig. Zoniet loopt men het gevaar dat het een administratief gebeuren wordt om, zoals men zegt 'in orde te zijn'.

11

Deze voormiddag wil ik dan ook, samen met jullie, een poging doen om een goed werkend leerlingvolgsysteem te verkennen. Dit houdt eveneens in dat de praktische kant ervan toegelicht moet worden.

16 2 Een leerlingvolgsysteem binnen het concept van de zorgverbreding

2.1 Wat is zorgverbreding?

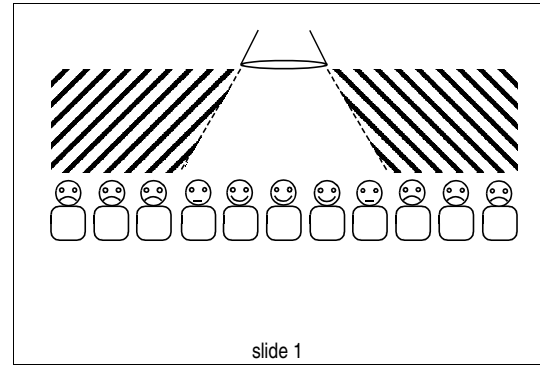
21 De bedoeling van het project zorgverbreding is dat die kinderen, 'die in het gewoon onderwijs thuishoren, maar er onvoldoende van de gangbare aanpak profiteren' door 'bijzondere aandacht' en 'een meer efficiënte onderwijs-aanpak' tot betere resultaten zouden komen. Om effectief te zijn moeten de zorgverbredingsinspanningen 'het hele kind in rekening brengen en aandacht geven aan competenties zoals algemene, taalvaardigheid, sociale vaardigheden en zelfsturing'. Daarnaast moet er ook oog zijn voor sociaal emotionele problemen¹.

26 Een ruimere omschrijving van het begrip zorgverbreding vinden we bij Ferre Laevers van het Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs² Zorgverbreding gebeurt volgens hem op twee gebieden. We lichten die hierna toe.

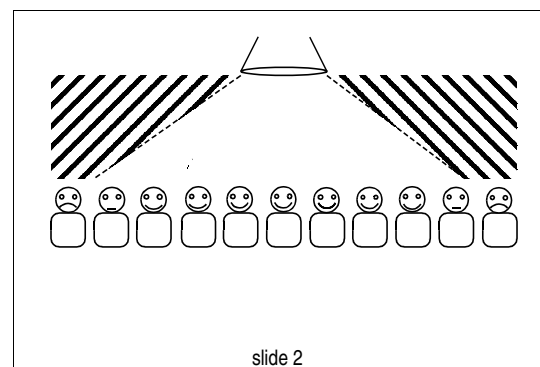
1 Officiële codificatie van het ministerie van onderwijs. Omzendbrief 13 BA/PO/070296, 30 april 1996, pp.3-4.

2 VANDENBUSSCHE E., KOG M., DEPOND T., LAEVERS F., Een procesgericht kindvolgsysteem voor kleuters. Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs, Leuven, 1996, pp. 6-7.

Eerst en vooral heb je de situatie waar de school en de leerkrachten richten zich op die leerlingen die geen of weinig problemen stellen. De school en de leerkrachten geven les voor de 'gemiddelde leerling'. De filosofie die hierachter schuilgaat is vaak dat men de gemiddelde en de betere leerlingen niet kan verwaarlozen voor diegene die blijkbaar met het gegeven onderwijs niet toekomen. Of zoals de ministeriële omzendbrief het zegt: '20 à 25 % van de kinderen op school zijn leerbedreigd en 17 % van de leerlingen hebben op het einde van het basisonderwijs een leerachterstand opgelopen'³. Dit percentage is zo groot, dat de basisschool er iets moet aan doen.

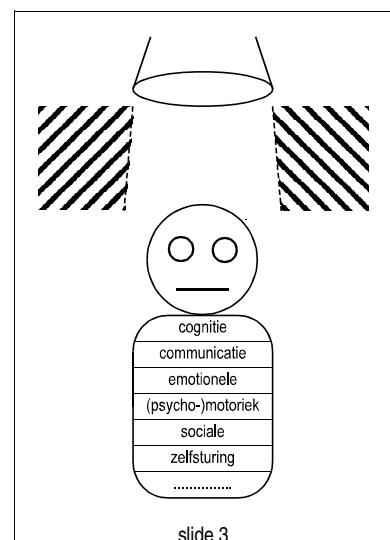
Zorgverbreding begint in die school die het licht laat schijnen op nagenoeg alle leerlingen. Scholen richten hun onderwijs opnieuw in waardoor nagenoeg alle kinderen de kans krijgen maximaal van het gegeven onderwijs te profiteren. Via allerlei werken en organisatievormen kunnen deze kinderen de leerstof op een, voor hun, adequate manier verwerken.

En dan blijven er nog een aantal leerlingen in de duisternis. Het zijn die leerlingen die gezien hun mogelijkheden echt niet thuis horen in het gewone basisonderwijs. Het is dan ook de opdracht van alle scholen die willen werken aan zorgverbreding om die leerlingen tijdig te verwijzen naar een meer aangepaste vorm van onderwijs. Of anders gezegd: zorgverbreding heeft niet de bedoeling alle leerlingen in het regulier onderwijs te houden.

Daarnaast heeft zorgverbreding ook te maken met de individuele leerling. Een school die aan zorgverbreding wil doen, moet met een aantal zaken rekening houden. Zorgverbreding mag niet beperkt blijven tot het schoolse leren alleen. Zorgverbreding moet het individuele kind raken in al zijn verschillende ontwikkelingsgebieden. Zorgverbreding beperkt zich niet tot het cognitieve ontwikkelingsgebied. Zorgverbreding richt zich eveneens op de ontwikkelingsgebieden van de zelfsturing, de communicatie, de (psycho-)motoriek, het sociale en het emotionele.

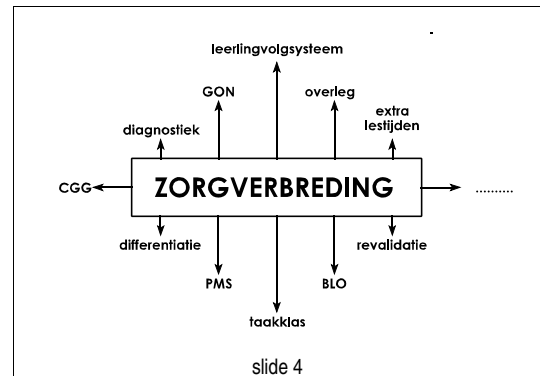
Echte zorgverbreding richt zich op het ontwikkelen van een kind als een totale persoonlijkheid waarin de verschillende ontwikkelingsgebieden op een stabiele en evenwichtige manier uit gebouwd worden en uit gebouwd zijn.

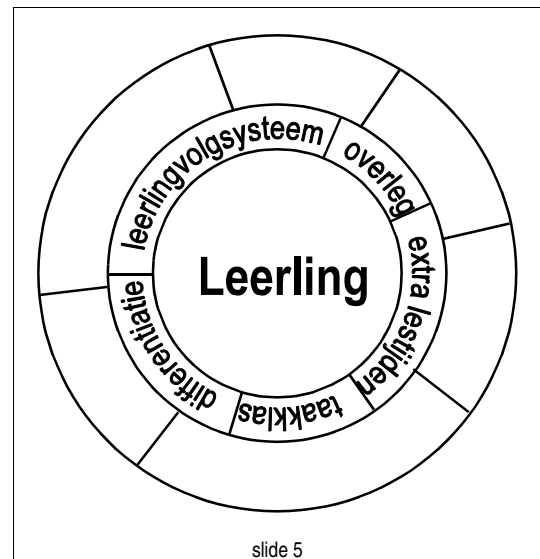
³ Officiële codificatie van het ministerie van onderwijs. Omzendbrief 13 BA/PO/070296, 30 april 1996, pp.2.

2.2 De plaats van een leerlingvolgsysteem binnen de zorgverbreding

66 Wie stelt dat 'zorgverbreding' en 'leerlingvolgsysteem' hetzelfde betekenen, slaat de bal helemaal mis. Zoals je op het schema kan zien is 'zorgverbreding' een zeer ruime begrip, veel ruimer dan het begrip 'leerlingvolgsysteem'. De term 'zorgverbreding' omvat het geheel van schoolse activiteiten en externe hulpverleners die er op gericht zijn het kind optimaal in de basisschool te laten functioneren. We noemen er een aantal: BLO, CGG, diagnostiek, differentiatie, extra lestijden, GON, leerlingvolgsysteem, overlegmomenten, revalidatie, taakklas en dergelijke meer. Een leerlingvolgsysteem is dus aan de limiet gezien een onderdeel van het ruime spectrum dat de zorgverbreding omvat. En toch neemt een leerlingvolgsysteem een speciale plaats in in een deel van dat spectrum. We kunnen immers het vorige schema herschrijven in een school-intern en een school-extern gedeelte.

81 Zoals je op dit schema ziet maakt een leerlingvolgsysteem deel uit van de school-interne elementen die kunnen aangewend worden om aan zorgverbreding te doen. Een leerlingvolgsysteem behoort tot de eerstelijnszorg. Daar de school de eerste instantie is die met de leerling (\neq het kind) in aanraking komt, maakt zij de eerste lijn uit. Alle andere instanties zoals revalidatiecentrum, bijzonder lager onderwijs, geïntegreerd onderwijs, externe diagnostiek, centrum voor geestelijke gezondheidszorg én psycho-medisch-sociaal-centrum, worden daardoor onherroepelijk naar de tweede lijn verwezen, de lijn van de meer gespecialiseerde begeleiding en hulpverlening.

91 Het leerlingvolgsysteem neemt dus de plaats in van een school-eigen instrumentarium dat zich niet beperkt tot het niveau van de diagnostiek, maar ook de hulpverlening in haar vaandel draagt.

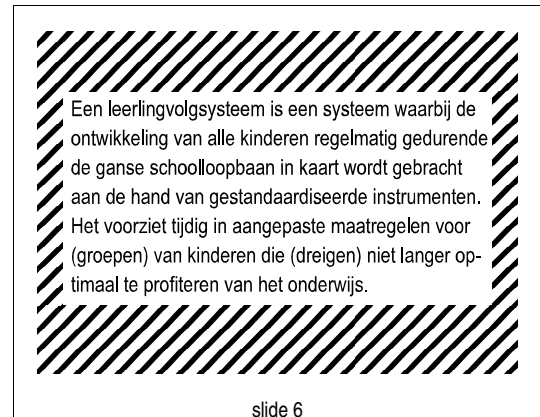
96 3 Het leerlingvolgsysteem op zich

3.1 Definitie

Nu we het leerlingvolgsysteem afgebakend hebben als een school-intern of eerstelijnsinstrument, wordt het tijd

101 dit begrip nauwkeurig te definiëren.

106 ***Een leerlingvolgsysteem is een systeem waarbij de ontwikkeling van alle kinderen regelmatig gedurende de ganse schoolloopbaan in kaart wordt gebracht aan de hand van gestandaardiseerde instrumenten. Het voorziet tijdig in aangepaste maatregelen voor (groepen) van kinderen die (dreigen) niet langer optimaal te profiteren van het onderwijs.***

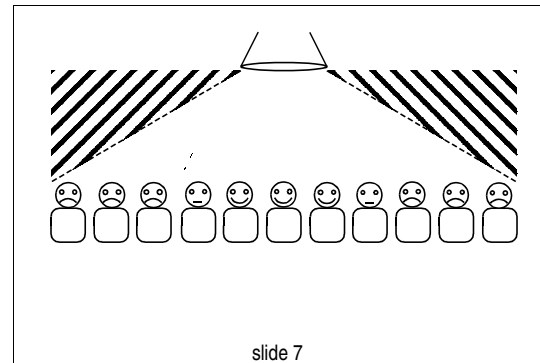
111 Om deze definitie te verduidelijken moet ik een aantal begrippen die erin voorkomen afzonderlijk verklaren:

- stelsel:** Een stelsel is een geheel van vastgelegde regels en instrumenten die eenvormig gebruikt worden om een bepaald iets te meten.
- 116 **ontwikkeling:** Hiermee wordt de ontwikkeling op alle domeinen bedoeld, en niet enkel het cognitieve.
- de ganse schoolloopbaan:** Wil een leerlingvolgsysteem goed functioneren, dan is het afhankelijk van het permanente volgen van de leerling. Men kan er niet zomaar een leerjaar uit weg laten. Een leerlingvolgsysteem is een continu en chronologisch stelsel.
- 121 **in kaart brengen:** De evolutie van elke leerling afzonderlijk wordt alfanumeriek of grafisch in beeld gebracht. Dit kan ook gebeuren van de klas als geheel.
- gestandaardiseerde instrumenten:** De instrumenten die in een leerlingvolgsysteem gebruikt worden moeten objectief en betrouwbaar zijn. Daartoe moeten ze overal eenvormig afgenomen en geïnterpreteerd worden. Dit gebeurt niet in een rapport waar vaak de subjectieve interpretatie van de leerkracht meespeelt. Een geijkte normering laat toe de individuele resultaten te objectiveren.
- 126 **tijdig:** Het leerlingvolgsysteem wil leerlingen signaleren voor ze ernstige problemen hebben.
- 131 **aangepaste maatregelen:** De maatregelen die een leerlingvolgsysteem kan nemen, moeten aangepast zijn aan de mogelijkheden van het kind. Niet wat wenselijk is staat hier voorop, wel wat haalbaar is.
- 136 **dreigen:** Een leerlingvolgsysteem wil zo mogelijk preventief zijn. Het zal optreden van als een kind niet meer volgens zijn normale patroon presteert. Een leerlingvolgsysteem dat zichzelf respecteert, wacht niet tot de leerlingen effectief in de problemen zitten.

optimaal:

Elk kind volgens zijn mogelijkheden.

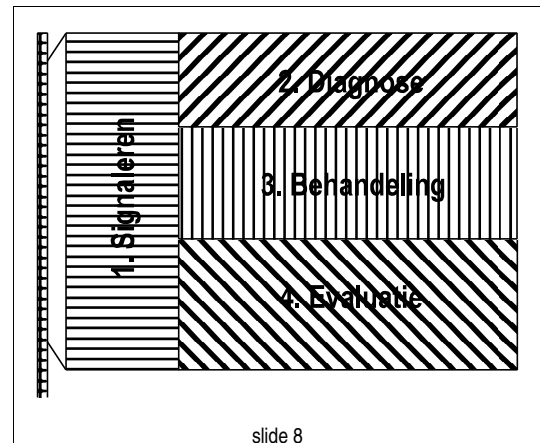
141 Een goed leerlingvolgsysteem heeft dus van bij het begin oog
 voor alle leerlingen. Niet alleen voor de leerlingen die volgens
 hun mogelijkheden in het regulier basisonderwijs thuishoren,
 maar ook voor die leerlingen waarvan men vermoedt dat ze
 naar het bijzonder lager onderwijs moeten overschakelen. Een
 goed leerlingvolgsysteem neemt de verantwoordelijkheid op
 146 zich om elk kind maximaal te helpen, zelfs als dit niet langer in
 het regulier onderwijs kan en het kind naar een andere school
 moet overschakelen. Daarnaast volgt het leerlingvolgsysteem
 ook de zeer sterke leerlingen van nabij. Het leerlingvolgsysteem voorziet niet enkel in maatregelen voor de
 zwakke kinderen, maar zal ook maatregelen treffen om de sterke leerlingen met concrete uitdagingen te blijven
 151 motiveren voor het leerproces. Een leerlingvolgsysteem dat zichzelf respecteert moet er bijgevolg voor zorgen
 dat het onderwijs voor elke leerling haalbaar, boeiend en verrijkend blijft.

3.2 Componenten van een leerlingvolgsysteem

156

3.2.1 Algemeen

Een goed leerlingvolgsysteem bestaat uit vier onafscheidelijke
 componenten. De ene bouwt verder op de andere. Na de fase
 161 van het signaleren van de probleemleerlingen komt immers de
 fase van de individuele diagnose: wat loopt bij deze leerling
 verkeerd en waarom. Daarna wordt er een behandeling opge-
 zet en uitgevoerd. In laatste instantie zal deze behandeling
 geëvalueerd worden voor die individuele leerling. Het volgende
 166 testmoment van het leerlingvolgsysteem kan en mag niet de
 eindtoets zijn van een individuele behandeling.

3.2.2 De vier componenten**3.2.1.1 Signaleren en registreren**

In deze fase worden verschillende leertoetsen afgenomen. Deze laten toe de individuele vorderingen van de
 leerlingen in kaart te brengen. Afgaande op de resultaten van een leerling op dit toetsmoment, kan men, als men

176 de resultaten van de vorige toetsmomenten er bij neemt, na-
gaan of de leerling voldoende vorderingen heeft gemaakt of
ergens afgehaakt heeft (men spreekt hier van hori-
zontale analyse). Men krijgt zicht op de globale vorderingen van
de leerling door zijn resultaten te plotten. We illustreren dit aan
de hand van de volgende grafiek.

181

Let wel: een leerlingvolgsysteem dat zich beperkt tot het norme-
ren van testresultaten of het plotten ervan op een grafiek, is de
naam leerlingvolgsysteem niet waardig. Wanneer men het be-
haalde AVI-niveau plot op de grafiek van Luc Koning met de befaamde signaallijn en dyslexielijn, heeft men nog

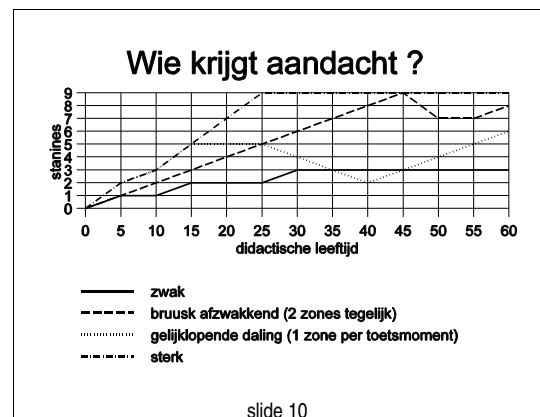
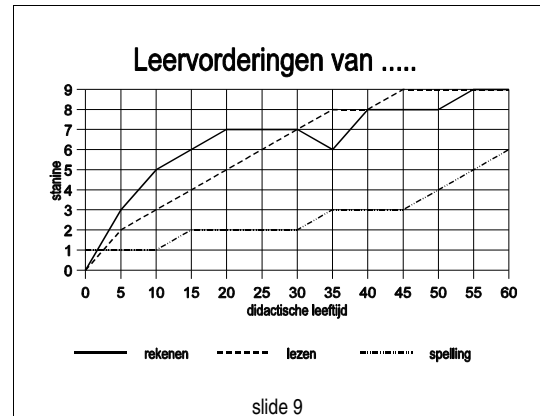
186

altijd geen leerlingvolgsysteem voor lezen. In het beste geval heeft men een genormeerd rapport. Het belang-
rijkst is het om in de volgende fase de verkregen resultaten te analyseren. Men moet een duidelijke diagnose
stellen.

Deze eerste fase heeft als bijkomende waarde dat ze kan nagaan of alle leerlingen een bepaald leerstofonderdeel
191 beheersen (men spreekt hier van verticale analyse). Wanneer een groot aantal leerlingen dit leerstofonderdeel
niet beheersen, dan is er iets fout gegaan met de didactiek.

Is de registratie voorbij, dan wordt het tijd voor een eerste multidisciplinair overleg. Dit multidisciplinair overleg
bestaat uit de klasseleerkracht, de directie, de taakleerkracht en de PMS-begeleider. De klasseleerkracht is
196 voorzitter van het multidisciplinair overleg. Hij is immers de eerste deskundige en tevens de eerste verantwoorde-
lijke voor de leerlingen van zijn klas. In dit overleg worden niet alle leerlingen besproken. De klasseleerkracht
bepaald welke leerlingen hij behandeld wil zijn. De criteria voor de te behandelen leerlingen zijn de volgende:

- 201
- ① De leerling die continu zwak presteert (stanine 4 of minder).
 - ② De leerling die bruusk daalt (2 stanines tegelijk).
 - ③ De leerling die gelijklopend daalt (1 zone per moment dat er getoetst wordt).
 - ④ de leerling die continu sterk presteert. Men moet zich de vraag stellen of het onderwijs hem nog voldoende uitdagingen weet te bieden.
- 206

Een leerlingvolgsysteem beperkt zich dus duidelijk niet tot de
zwakke broertjes van de groep. Waar nodig worden ook de sterke leerling op het multidisciplinair overleg
211 gebracht. Ook hij heeft recht op zorgverbreding: de lessen in de klas moeten ook voor hem nog iets extra te

bieden hebben: ze moeten blijven boeien.

3.2.2.2 Diagnosticeren

216 In deze fase analyseert men het individuele leerlingresultaat. Men spoort op waar het fout ging en zoekt naar een verklaring. Men stelt als het ware de diagnose. Belangrijk aan deze diagnose is dat ze zeer diepgaand moet zijn. Taakanalyses dringen zich op. Hoe gedetailleerder het probleem omschreven is, hoe efficiënter de hulp kan georganiseerd worden.

221 Diagnosticeren betekent dus het maken van een grondige foutenanalyse. Waar dit voor lezen en spelling meestal nog duidelijk is, is het rekenen met al zijn deelgebieden een complexe zaak. Kennis van het leerplan en de onderscheiden leerlijnen en deelvaardigheden wordt dan dan ook onontbeerlijk.

In dit multidisciplinair overleg wordt dan ook de aanzet gegeven voor de volgende fase: de behandeling.

226

3.2.2.3 Remediëren

231 Bij het remediëren zal men met een aantal verschillende fasen geconfronteerd worden. We verduidelijken ze hieronder:

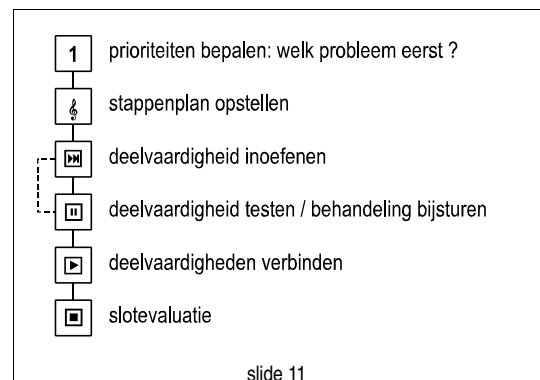
3.2.2.3.1 De voorbereiding van de behandeling

236 Eens men voor de risico-leerlingen bepaald heeft waar de problemen liggen, moet men bepalen welk probleem het eerst moet aangepakt worden. Er worden prioriteiten gelegd. Zover gekomen zal men een handelings- of stappenplan opstellen waarin nauwkeurig aangegeven wordt uit welke deelvaardigheden het probleem bestaat en hoe die zullen aangepakt worden.

241

3.2.2.3.2 De uitvoering van de behandeling

246 In deze fase worden de onderscheiden deelvaardigheden afzonderlijk ingeoeffend. Voor kleine problemen is een aanpak binnen de klas aangewezen, ernstiger problemen worden best aangepakt in de taakklas. Na de inoefening word er opnieuw getest. Uit deze testing volgt indien nodig een bijsturing van de behandeling. Aangezien veel zaken die problemen geven in de klas vaak samengesteld zijn uit verschillende vaardigheden, zal de cyclus van deelvaardigheid inoefenen - deelvaardigheid testen - behandeling bijsturen naar alle waarschijnlijkheid enkele

malen herhaald moeten worden. Eens de verschillende deelvaardigheden ingeoeffend zijn, moeten ze met elkaar verbonden en als geheel ingeoeffend worden. Tot slot wordt de defecte vaardigheid actief geïntegreerd.

251

3.2.2.3.3 De evaluatie van de behandeling

Elke behandeling is pas afgerond wanneer ze geëvalueerd wordt in het multidisciplinair overleg. Ook als de behandeling binnen klasverband gebeurd is, blijft zo'n multidisciplinair overleg noodzakelijk.

256

3.3 Vereisten van een goed leerlingvolgsysteem

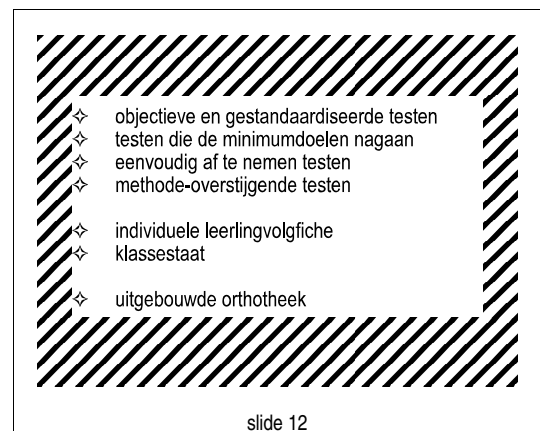
3.3.1 Materiële vereisten

261

3.3.1.1 Testen

Een leerlingvolgsysteem moet steunen op objectieve en gestandaardiseerde testen die het toelaten om de resultaten van een leerling ten opzichte van een grote groep (minimum 1000 leeftijdgenoten) te objectiveren. Op die manier kan men de resultaten op hun reële waarde interpreteren.

266

Daarnaast heeft het leerlingvolgsysteem de minimumdoelen na te gaan. Deze staan aangegeven in het leerplan per leerjaar. Dit heeft tot gevolg dat een leerling die deze minimumdoelen haalt, niet geacht wordt over te zitten.

271

Deze testen moeten eenvoudig af te nemen zijn: uiteindelijk zijn het de leerkrachten zelf die het moeten doen. Aangezien ze moeten toelaten de individuele leervorderingen juist in te schatten, moeten ze methodevrij zijn: elke leerling moet, ongeacht de gebruikte methode, in staat zijn deze test tot een goed einde te brengen.

276

3.3.1.2 Registratie

Een leerlingvolgsysteem dat zichzelf respecteert heeft een individuele leerlingfiche (horizontale analyse) die de evolutie van de leerling schetst en een klassestaat (uitgedifferentieerd naar de verschillende testonderdelen) die toelaat de didactiek te bevragen.

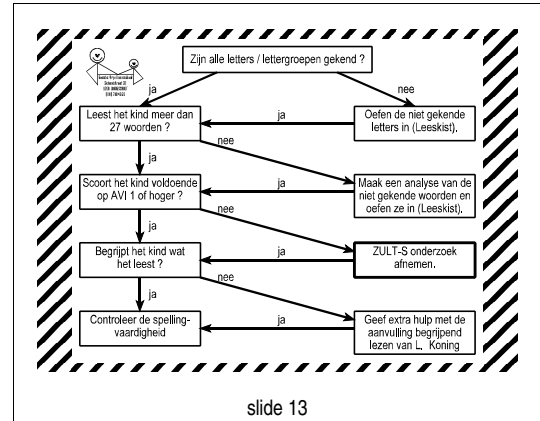
281

3.3.1.3 De orthotheek

286 Dit is eigenlijk het belangrijkste materiaal van een goed leerlingvolg-systeem. De orthotheek ondersteunt immers de component van de behandeling. Hoe beter deze uitgebouwd is, hoe gedifferentieerder er kan gewerkt worden. Het belangrijkste onderdeel van deze orthotheek is de map met beslissingsschema's.

291 Deze laten op eenvoudige wijze toe om na te gaan wat er na het ontdekken van een bepaald probleem kan gedaan worden. Deze beslissingsschema's geven een strategie aan om iets aan te pakken. Zo'n schema geeft ook aan wanneer een externe hulpverlener (PMS, CGG, ...) zal ingeschakeld worden. Zo'n

296 beslissingsschema kan echter het handlungsplan niet vervangen.

3.3.2 Bereidheid tot overleg

301 3.3.2.1 De mythe van de ivoren toren

Een leerlingvolg-systeem is geen zaak van één individu (klasseleraar, taakleraar, directie,...) dat in zijn ivoren toren alles op zich neemt. De kern van een leerlingvolg-systeem is het multidisciplinair overleg onder leiding van de klasseleerkracht als eerste deskundige. In dit multidisciplinair overleg worden de zetten stappen afgesproken.

306 Alleen als iedereen achter een beslissing staat, maakt ze kans te worden uitgevoerd.

3.3.2.2 Het TEAM

311 Een leerlingvolg-systeem wordt gedragen door het ganse schoolteam met de directie als motor. Een ketting is slechts zo sterk als zijn zwakste schakel. Dit geldt ook hier. Een leerlingvolg-systeem vraagt een continuïteit. Als deze doorbroken raakt, worden de kinderen niet langer optimaal gevolgd en begeleid.

316 3.3.3 Aandacht voor alle ontwikkelingsgebieden

Een leerlingvolg-systeem is slechts een onderdeel van de zorgverbreding. Dit betekent dat het ook aandacht moet hebben voor de sociale en emotionele ontwikkeling van de kinderen. Dit kan het best gebeuren door regelmatige observaties in en buiten de klas. Manifeste problemen kunnen en moeten ook op het multidisciplinair overleg besproken worden en aangepakt.

Waar nodig kan ook hier een externe hulpverlener ingeschakeld worden om gericht te observeren of te begeleiden. Deze externe hulpverlener kan ook instrumenten aanbrengen om het de school gemakkelijk te maken om een oog te hebben voor het socio-emotionele.

326

3.4 Oneigenlijk gebruik van een leerlingvolgsysteem

Een leerlingvolgsysteem mag niet gebruikt worden om naar de buitenwereld te tonen hoe goed men wel is. Het mag ook niet gebruikt worden als administratief middel om iets meer voor de school te krijgen (vb. extra omkadering). Een leerlingvolgsysteem wordt niet geacht de volledigheid van het onderwijs te bewaken. Een leerlingvolgsysteem is geen modetrent die een school moet volgen om er bij te horen. Het heeft evenmin de bedoeling om alles te veranderen wat er vroeger was. Het moet daar dus ook niet voor aangewend worden. Daarnaast kan het zeker geen systeem om de leerlingen met problemen zo snel mogelijk naar elders te verwijzen. Wordt een leerlingvolgsysteem daartoe wel gebruikt, dan vervangt men de term 'zorgverbreding' liefst door de term 'zorgverenging'.

341

3.5 Waaraan moet een school voldoen om een leerlingvolgsysteem te starten

Een leerlingvolgsysteem kan maar lukken als het onstaat vanuit een ervaren nood. Waar er nood is, is er behoefte. Daarnaast moet er in het team voldoende collegialiteit zijn om zijn noden bespreekbaar te stellen. Alle leerkrachten moeten betrokken worden bij de uitbouw van het leerlingvolgsysteem. Gebeurt dit niet, dan is de drempel achteraf te groot. Zoals reeds gesteld moet men bereid zijn de minimumdoelen te toetsen. Vakvoorkeuren kunne hierin geen rol spelen. Men moet bereid zijn zijn zorgen over alle leerlingen uit te spreiden. Dit houdt ook in dat signalering alleen niet voldoende is. Daarnaast moet het leerlingvolgsysteem opgenomen zijn in de schoolplanning. Dit houdt in dat afgesproken wordt wanneer en door wie de verschillende taken zullen uitgevoerd worden.

346

351

356

Het belang van het multidisciplinair overleg is reeds een aantal keren benadrukt. Soms moet er eerst op andere terreinen gewerkt worden dan op het leren (cfr. betrokkenheid en welbevinden). Daar komt men sneller toe als

men met verschillende disciplines aanwezig is. Daarbij kan de PMS-er in de logistieke steun voorzien. Voor ernstige problemen die niet meer in de klas kunnen aangepakt worden, is de aanwezigheid van een taakleerkracht noodzakelijk. Daarnaast moet iedereen bereid zijn zijn deskundigheid te vergroten en er tijd in te investeren. De directie speelt hierin een zeer belangrijke rol: hij is de motor van het leerlingvolgsysteem, niet de taakleerkracht.

4 En wat doet het PMS dan nog...

366

Zoals ik reeds in het begin van mijn uiteenzetting aangaf, is het leerlingvolgsysteem een zaak van de eerste lijn, de school. Dit houdt in dat de school heel wat taken van het PMS overneemt. Dat is juist.

371

Het is de opdracht van de PMS-medewerker om op elk multidisciplinair overleg aanwezig te zijn en vanuit zijn deskundigheid te helpen zoeken naar de meest geschikte aanpak van een probleem.

376

De PMS-er moet ook voorzien in de logistieke steun van het leerlingvolgsysteem. Dit houdt in dat hij het gespecialiseerde onderzoek op zich neemt en actief zal meewerken aan het opbouwen van een functioneel instrumentarium en een meer dan voldoende uitgebouwde orthotheek.

381

Daarnaast zal de PMS-er een meer consultatieve taak krijgen. Dit houdt in dat leerkrachten zal gaan coachen als er probleem zijn met een kind op sociaal, emotioneel en/of cognitief vlak. De term die hiervoor gebruikt wordt is 'consultatieve leerlingbegeleiding'. De PMS-taken worden dus meer doorgeschoven naar de tweedelijnszorg.

386

Lieven Coppens
25 februari 1997

